

УДК 631.16:658

І. М. Зеліско,
 д. е. н., професор,
 Національний університет біоресурсів і природокористування України

ГАРМОНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН АГРАРНО-ПРОМИСЛОВИХ КОМПАНІЙ

I. Zelisko,
 Doctor of Science (Economics), Professor,
 National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

HARMONIZATION OF FINANCIAL RELATIONS AGRO-INDUSTRIAL COMPANIES

Соціально-економічні трансформації в аграрній економіці України супроводжувалися змінами інституціональних засад розвитку економічних суб'єктів. У результаті еволюційних процесів виникають та функціонують нові організаційно-правові форми і види економічних суб'єктів, які мають значний потенціал та можливості його реалізації, одними з яких є аграрно-промислові компанії.

Специфіка та галузеві тренди побудови фінансових відносин в аграрній сфері є визначальними у визначенні основних тенденцій розвитку аграрно-промислового виробництва в цілому та виявленні можливих векторів розв'язання протиріч у процесі формування, розподілу та використання певних благ як окремими економічними суб'єктами, так і на рівні галузі та національної економіки. У зв'язку із тим, що розширилася сфера, яку охоплюють фінансові відносини, важливого значення в сучасних економічних реаліях набувають питання регулювання та узгодження цих відносин, паритетні засади їх здійснення, тобто їх гармонізація.

Аграрно-промислові компанії можна представити як відкриту систему, до якої надходять із зовнішнього середовища фінансові, матеріальні, інформаційні, трудові ресурси. Вони являються факторами зовнішнього оточення, тобто входними чинниками. Результатом входження цих чинників та їх обробки можуть бути певні товари, послуги, здійснені види робіт, готова продукція. Виникнення та розвиток аграрно-промислових компаній пов'язаний із інтеграцією суб'єктів господарювання, що відбувається під впливом інтеграційних процесів, які супроводжують глобалізаційні процеси світової економіки. Для гармонізації фінансових відносин аграрно-промислових компаній необхідно реалізувати комплекс заходів макро- та мікроекономічного спрямування.

Socio-economic transformation in the agricultural economy of Ukraine accompanied by changes in the institutional foundations of economic actors. As a result of evolutionary processes occur and operate new legal forms and types of business entities that have great potential and possibilities of implementation, some of which are agro-industrial companies.

Specificity and industry trends in building financial relations in agriculture are crucial in certain major trends of agro-industrial production as a whole and identified possible vectors resolve contradictions in the formation, distribution and use of certain benefits as individual economic actors, and the the level of industry and national economy. Due to the fact that the expanded field covered financial relations, important in the current economic realities to the issues of regulation and coordination of the relationship, par incurred, ie their harmonization.

Agricultural and industrial companies can be presented as an open system, which comes from the environment financial, material, information, human resources. They are factors in the external environment, ie input factors. The result of the entry of these factors and their treatment may be certain products, services, types of work performed, the finished products. The emergence and development of agro-industrial companies associated with the integration of business entities is influenced by the integration processes that accompany the globalization of the world economy. In order to harmonize financial relations agro-industrial companies must implement a set of measures macro and microeconomic areas.

Ключові слова: фінансові відносини, фінансові ресурси, управління фінансовими ресурсами, фінансове забезпечення, інтеграція, аграрно-промислова компанія, аграрно-промислове виробництво.

Key words: financial relations, financial resources, financial management, financial support, integration, agro-industrial company, agro-industrial production.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Динамічний розвиток світової економіки, трансформація економічних і фінансових відносин економічних суб'єктів в Україні, віддзерка-

люють систему суспільного відтворення, розподілу перерозподілу та використання сукупного суспільного продукту та національного багатства. Структурна перебудова національної еко-

номіки, реформування багатьох галузей зумовлюють необхідність переосмислення економічної сутності та значення фінансових відносин економічних суб'єктів, їх ролі у фінансовій системі держави.

Аграрна сфера економіки стала локомотивом розвитку національної економіки, тому трансформаційні фінансові процеси є особливо відчутними для аграрно-промислового виробництва і впливають на формування і розвиток фінансових відносин аграрно-промислових компаній. Трансформація фінансового та економічного базису господарювання в Україні та формування ринкового фінансового механізму вплинули на відродження товарно-грошових відносин. Фінансові відносини в суспільстві формуються під впливом грошових і товарних відносин та набувають їх ознак і властивостей.

Специфіка та галузеві тренди побудови фінансових відносин в аграрній сфері є визначальними у визначенні основних тенденцій розвитку аграрно-промислового виробництва в цілому та виявленні можливих векторів розв'язання протиріч у процесі формування, розподілу та використання певних благ як окремими економічними суб'єктами, так і на рівні галузі та національної економіки. У зв'язку із тим, що розширилася сфера, яку охоплюють фінансові відносини, важливого значення в сучасних економічних реаліях набувають питання регулювання та узгодження цих відносин, паритетні засади їх здійснення, тобто їх гармонізація.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням діяльності аграрно-промислових формувань та фінансовим відносинам в аграрній сфері присвячені праці багатьох вчених. Заслужують на особливу увагу фундаментальні дослідження П. Саблука [1] проблем реформування аграрної сфери України на засадах розвитку інтеграційних процесів. Наукові розвідки В. Андрийчука [2] присвячені проблемним аспектам функціонування агропромислових компаній. Значний науковий і практичний інтерес представляють розроблені Ю. Коваленком [3] методологічні засади аналізу економічної ефективності аграрних підприємств України. Розвиток інтегрованих структур у сільському господарстві презентовано у дослідженнях А.Є. Данкевича [4]. Сучасні тренди фінансового забезпечення діяльності аграрних формувань представлені в наукових дослідженнях О. Гудзь [5]. Наукові розробки Ю. Нестерчук [6] присвячені еволюції та розвитку інтеграційних процесів в аграрно-промисловому виробництві. М. Маліком, О. Шпикуляком та О. Лузаном [7] приділено увагу інституційному базису розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері. Проте багато аспектів цієї проблематики залишаються предметом дискусій, тому подальших дос-

ліджень потребує питання гармонізації фінансових відносин розвитку аграрно-промислових компаній.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є обґрунтування пріоритетних напрямів гармонізації фінансових відносин аграрно-промислових компаній з урахуванням специфічних особливостей розвитку аграрної сфери України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасним світовим трендом є перспективність розвитку аграрно-промислового виробництва, що для України є особливо актуальним. Це пояснюється багатьма об'єктивними та суб'єктивними чинниками: зменшення площ родючих ґрунтів та водних ресурсів, зростання чисельності населення в світі, підвищення рівня життя та вимог до якості продуктів харчування, а також наявність значної кількості людей, які не забезпечені продовольством як кількісно, так і якісно, зростання цін на продовольство.

Динамічному розвитку аграрно-промислового виробництва в Україні сприяють: зручне економіко-географічне положення та сприятливі для ведення сільського господарства природні умови; значні обсяги орних земель; родючість ґрунтів; власна сировинна база переробної промисловості; відносна конкуренція в галузі; наближеність до потенційних ринків збуту та конкурентних європейських ринків; кваліфікована та дешева робоча сила тощо.

Аграрно-промислові компанії можна представити як відкриту систему, до якої надходять із зовнішнього середовища фінансові, матеріальні, інформаційні, трудові ресурси. Вони являються факторами зовнішнього оточення, тобто вхідними чинниками. Результатом входження цих чинників та їх обробки можуть бути певні товари, послуги, здійснені види робіт, готова продукція. Виникнення та розвиток аграрно-промислових компаній пов'язаний із інтеграцією суб'єктів господарювання, що відбувається під впливом інтеграційних процесів, які супроводжують глобалізаційні процеси світової економіки.

Різнобарвність існуючих трактувань аграрно-промислової інтеграції пов'язана з впливом трансформаційних перетворень в суспільстві у відповідності до яких послідовно змінюється розуміння її сутності. Виходячи із сучасних аспектів господарювання, цю дефініцію найбільш вдало розглядає Ю. Нестерчук: "аграрно-промислова інтеграція — це цілеспрямований процес створення нової цілісності (аграрно-промислової системи) на основі зближення інтересів, зміцнення виробничо-господарських зв'язків й відносин прямих та опосередкованих учасників аграрно-промислового відтворювального процесу" [6].

Вибір аграрно-промислових компаній в якості об'єкта дослідження процесу реалізації аграрно-промислової інтеграції зумовлений такими факторами: господарюючі суб'єкти знаходяться в фокусі усіх аспектів інтеграційних зв'язків економічної системи, адже реалізують у собі соціально-економічний, організаційно-економічний та техніко-технологічний зміст; відтворювальною базою соціально-економічного та науково-технічного прогресу держави та регіонів, основою інтеграції різних сфер, міжнародного промислового співробітництва є безпосередня інтеграція виробничих господарюючих суб'єктів; прискорення трансформаційних перетворень у галузях національної економіки на інноваційних засадах уможливується завдяки інтеграційним процесам суб'єктів господарювання; створення міжнародних формувань у межах міждержавної інтеграції базуються на посиленні взаємозалежності та співробітництва між господарюючими суб'єктами [4].

У процесі інтеграції об'єднуються економічні суб'єкти, які приймають участь в аграрно-промисловому виробництві, результатом чого є виникнення аграрно-промислових компаній. Не викликає сумніву той факт, що використання терміну аграрно-промислові компанії можливе лише стосовно реалізації процесу вертикальної інтеграції на господарському рівні. Таким чином, аграрно-промислові компанії являють собою інтеграційні системи, що представлені різноманітними організаційно-правовими формами, які об'єднують фінансові ресурси та підприємницький хист його учасників [3], визначальним в досягненні економічної мети функціонування яких є аграрне виробництво.

Важливо відзначити, що таке об'єднання має призводити до підвищення господарської та інвестиційної активності учасників об'єднань. Водночас має спостерігатися і економія витрат, тобто ефект інтеграції проявляється в її синергії.

Згідно з дослідженнями вітчизняних і зарубіжних авторів, агропромислова інтеграція дозволяє підвищити оперативність і маневреність у використанні фінансових, виробничо-технічних, управлінських ресурсів, кадрових, спростити процес узгодження напрямів взаємодії аграрних виробників, переробників і торговельних підприємств, посилити конкурентоспроможність виробництва, поєднати інтереси їх учасників, відпрацювати їх економічні взаємовідносини з метою отримання відповідних вигід, забезпечити належну відповідальність за результати спільної діяльності, створити умови для розширеного відтворення виробництва, підвищити матеріальний добробут працівників, вирішити соціально-економічні питання.

Під фінансовими відносинами аграрно-промислових компаній можливо розглядати економічні відносини, що виникають у процесі формування, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів, що супроводжують-

ся рухом фінансових потоків задля досягнення економічної мети функціонування. У свою чергу управління фінансовими ресурсами аграрно-промислових компаній являє собою застосування системи певних форм, методів, важелів та інструментів з метою підвищення позитивної результативності використання фінансових ресурсів та досягнення максимального фінансового результату діяльності. Головною метою управління фінансовими ресурсами аграрно-промислових компаній є досягнення фінансової стійкості за рахунок ефективного використання фінансових ресурсів.

Галузеві особливості зумовлюють відмінності у фінансових ресурсах аграрно-промислових компаній — в їх витоках формування, напрямках використання, обсягах та стабільності надходжень.

Фінансове забезпечення діяльності аграрно-промислових компаній знаходиться в нерозривному зв'язку із фінансовими аспектами діяльності їх підприємств-учасників або структурних підрозділів. Специфіка діяльності цих складових є визначальною у формуванні їх витоків, здійсненні нагромаджень, напрямках використання, обсягах трансформації. Такі підходи є доцільними в організації процесів бюджетування і прогнозування виробничих процесів, діагностики стану використання фінансових ресурсів, для визначення результатів здійснення господарської діяльності аграрно-промислових компаній.

Для визначення ефективності фінансового забезпечення здійснення виробничої діяльності, необхідно знайти індикатори цього механізму, тобто визначити їх характеристики з якісної сторони. Ці індикатори діють у певних межах, в яких відбувається діяльність аграрно-промислових компаній та свідчать про еквівалент доцільності здійснених процесів кредитного та ресурсного забезпечення, фіскальних аспектів.

Враховуючи інтереси аграрно-промислових компаній необхідно визначитися із доцільністю використання фінансових і виробничих, трудових і природних, кредитних ресурсів, а також не забувати про суспільні потреби держави в розрізі галузей та сфер національної економіки для всебічного їх розвитку.

Зауважимо, що на параметри сегментів певної складової фінансових ресурсів відчутно впливає тривалість виробничого циклу, спеціалізація компанії тощо. Гармонійність композиції фінансових ресурсів впливає на термін колообігу, збалансованість функціонування аграрно-промислових компаній та своєчасності здійснених ними платежів. Важливо демаскувати, які процеси змінюють якісні та кількісні параметри фінансових ресурсів аграрно-промислових компаній. Для цього доцільно визначити кореляційні регресії параметрів фінансових ресурсів та виробництва валової продукції, надходження виручки від реалізації,

Таблиця 1. Композиція фінансових ресурсів за глибиною інтеграції аграрно-промислових компаній, %

Складові фінансових ресурсів	Рік					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Аграрно-промислові компанії						
Готова продукція	21	21	23	13	13	15
Дебіторська заборгованість	74	74	70	82	80	77
Поточні фінансові інвестиції	1	1	1	1	1	1
Грошові кошти	4	4	6	4	6	7
Фінансові ресурси – всього	100	100	100	100	100	100
Аграрні компанії						
Готова продукція	5	7	8	8	13	12
Дебіторська заборгованість	91	85	77	76	58	60
Поточні фінансові інвестиції	0	0	0	0	0	0
Грошові кошти	4	8	15	16	29	28
Фінансові ресурси – всього	100	100	100	100	100	100

обсягів кредиторських зобов'язань, та залучених кредитів.

Переконуємось, що композиція фінансових ресурсів залежить від глибини інтеграції аграрно-промислових компаній (табл. 1).

Так, лівова частка дебіторської заборгованості спостерігається у аграрно-промислових компаній. Неінтегровані аграрні компанії демонструють мінімальні обсяги готової продукції та мають лівову частку грошових ресурсів у композиції фінансових ресурсів. У неінтегрованих аграрних компаній сегмент дебіторської заборгованості майже у 1,5 рази вища, а частка грошових ресурсів майже у 1,5 рази нижча зрівняно з аграрно-промисловими компаніями.

Але важливість композиції не доцільно перебільшувати. Трансформаційні зміни окремих складових у бік їх збільшення не завжди призводять до нарощення обсягів прибутку аграрно-промислових компаній. Так, через зростання цін на продовольство, може спостерігатися нарощення параметрів виручки, яке не призведе до примноження обсягів прибутку.

Параметри індексів ліквідності аграрно-промислових компаній за глибиною інтеграції теж демонструють суттєві коливання (табл. 2). В аграрно-промислових компаніях більшість індексів ліквідності вищі ніж в аграрних компаніях. Це свідчить про вищий рівень забезпеченості фінансовими ресурсами, адаптованість до мінливих ринкових умов господарювання та здатність здійснення безперервного процесу аграрно-промислового відтворення.

Проте функціонування аграрно-промислових компаній супроводжують фінансові виклики та загрози.

Для гармонізації фінансових відносин аграрно-промислових компаній необхідно реалізувати комплекс заходів макро- та мікроекономічного спрямування.

Комплекс макроекономічних заходів та інструментів включає:

— покращення державної політики з питань регулювання аграрного ринку та створення єдиних правил гри для всіх економічних суб'єктів;

— формування привабливого інвестиційного клімату для іноземних інвесторів та інвестиційної привабливості аграрної сфери;

— полегшення доступу до банківських кредитів та ресурсів міжнародних фінансових організацій;

— підвищення ефективності системи страхування ризиків в аграрно-промисловому виробництві;

— стабільність та передбачуваність податкової політики, забезпечення реалізації стимулюючої функції системи оподаткування аграрно-промислових компаній;

— створення доступної системи інфраструктури аграрних ринків та ефективної системи маркетингу, логістики;

— розробка і впровадження державних програм та створення інституцій щодо підтримки та розвитку експорту аграрно-промислової продукції;

— реалізація земельної реформи.

Аграрно-промисловим компаніям необхідно сконцентруватись на: оптимізації виробництва і площ земельних ресурсів; прискоренні модернізації виробництва і поліпшенні якості та сертифікації продукції у відповідності до вимог і стандартів ЄС; ефективному використанні активів; управлінні фінансовими потоками та забезпеченні їх збалансованості, оптимізації руху і достатності обсягів фінансових ресурсів; інвестуванні в об'єкти інфраструктури та біоенергетику; соціальній відповідальності бізнесу та розвитку сільських територій.

ВИСНОВКИ

У розв'язанні економічних проблем аграрної галузі важливого значення мають об'єднані процеси, які характеризуються утворенням та функціонуванням нових компаній, що поєднують аграрне виробництво та промислову переробку, які є більш адаптованими до сучасного ринкового середовища. Соціально-економічні трансформації в аграрній економіці України супроводжувалися змінами інституціональних засад розвитку економічних суб'єктів. У результаті еволюційних процесів виникають та функціонують нові організа-

Таблиця 2. Параметри платоспроможності аграрно-промислових компаній

Показники платоспроможності	2008 р.	2009 р.	2010р.	2011р.	2012 р.	2013р.	2014р	2015р
Аграрно-промислові компанії								
Індекс миттєвої ліквідності	0,012	0,015	0,021	0,033	0,030	0,023	0,018	0,019
Індекс поміркованої ліквідності	0,33	0,38	0,41	0,50	0,55	0,48	0,28	0,35
Індекс поступової ліквідності	0,43	0,52	0,53	0,64	0,73	0,70	0,65	0,71
Індекс покриття	1,16	1,19	1,23	1,25	1,33	1,25	1,18	1,22
Аграрні компанії								
Індекс миттєвої ліквідності	0,04	0,06	0,10	0,12	0,13	0,11	0,05	0,07
Індекс поміркованої ліквідності	0,86	0,69	0,61	0,73	0,39	0,35	0,33	0,38
Індекс поступової ліквідності	0,90	0,74	0,66	0,80	0,45	0,42	0,40	0,44
Індекс покриття	1,26	1,09	1,05	1,24	0,92	0,89	0,91	0,93

ційно-правові форми і види економічних суб'єктів, які мають значний потенціал та можливості його реалізації, одними з яких є аграрно-промислові компанії.

Аграрно-промислові компанії мають значний потенціал для подальшого розвитку, однак невирішена низка системних фінансових і економічних питань гальмують їх розвиток. Реалізація системи заходів на макроекономічному рівні, створення дієвих механізмів державного регулювання інтеграційних процесів в аграрній сфері забезпечать високу ефективність аграрно-промислового виробництва зі збільшенням прибутку аграрно-промислових компаній, підвищенням гарантії і надійності продовольчої безпеки регіонів і всієї країни, стійкість і конкурентоспроможність аграрної сфери.

Удосконалення управління фінансовими потоками аграрно-промислових компаній забезпечать збалансованість фінансових потоків, оптимізацію руху і достатність обсягів фінансових ресурсів, максимізацію ефективності їх використання зі збереженням сприятливого рівня платоспроможності.

Література:

1. Саблук П.Т. Агропромисловий комплекс: стан, тенденції та перспективи розвитку / П.Т. Саблук / Інформаційно-аналітичний збірник. — К.: ІАЕ УААН, 2003. — Вип. 6. — 764 с.
2. Андрійчук В.Г. Проблемні аспекти регулювання функціонування агропромислових компаній / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. — № 2. — 2014. — С. 5—21.
3. Ситуативні особливості аналізу економічної ефективності аграрних підприємств України / [Ю.С. Коваленко, І.М. Зеліско, І.В. Охріменко та ін.] // АгроІнком. — 2007. — № 1—2. — С. 27—30.
4. Данкевич А.Є. Розвиток інтегрованих структур у сільському господарстві: монографія / А.Є. Данкевич. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 350 с.
5. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія / О.Є. Гудзь. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 578 с.

6. Нестерчук Ю.О. Інтеграційні процеси в аграрно-промисловому виробництві: монографія / Ю.О. Нестерчук. — Умань: Видавець "Сочинський", 2009. — 372 с.

7. Малік М.Й. Інститути й інституції у розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк, О.Ю. Лузан // Економіка АПК. — № 4. — 2013. — С. 86—93.

References:

1. Sabluk, P. T. (2003), Agropromyslovyi kompleks: stan, tendentsii ta perspektyvy rozvytku [Agricultural industrial complex: state, tendencies and perspectives of development], NNC IAE, Kyiv, Ukraine.
2. Andriyчук, V.G. (2014), Problemni aspekty reguliuvannya agropromyslovykh kompanii [The problematic aspects of agricultural industrial companies functioning regulating], Ekonomika APK, vol. 2, pp. 5—21.
3. Dankevych, A. Ye. (2011), Rozvytok integrovanykh struktur u sil's'komu gospodarstvi [Development of the integrated formations in agriculture], NNC IAE, Kyiv, Ukraine.
4. Kovalenko, Y.S. Zelisko, I.M. Ohrimenko, I.V. (2007), Sytuatyvni osoblyvosti analyzy ekonomichnoi efektyvnosti agrarnykh pidpryemstv Ukrainy [Situational analysis features of the economic efficiency of agricultural enterprises in Ukraine], Agroinkom, vol. 1—2, pp. 27—30.
5. Gudz', O.Ye. (2007), Finansovi resursy sil's'kogospodars'kykh pidpryemstv [Financial resources of agricultural enterprises], NNC IAE, Kyiv, Ukraine.
6. Nesterchuk, Y.O. (2009), Integratsiini protsesy v agrarno-promyslovomu vyrobnytstvi [Integration processes in the agro-industrial production], Sochyns'kyi, Uman, Ukraine.
7. Malik, M.Y. (2013), Instytuty i instytutsii u rozvytku integratsiinykh protsesiv v agrarnii sferi [Institutes and institutions in the development of integration processes in agriculture], Ekonomika APK, vol. 4, pp. 86—93.

Стаття надійшла до редакції 08.12.2016 р.